

A kereszténység célja a tökéletes élet.

Máté VII. 21: Nem minden, a ki ezt mondja nekem, Uram! Uram! menyen be a menyországba, hanem a ki teljesíti az én mennyei atyám akaratát.

E szavakban egy szövétnekünk van, a melynek világossága el fog vezérelni minket azokon a tekervényes utakon és azok között a zárfalak között, a melyeket az ellenséges indulat az emberben levő isteni templom körül felállított. Megtanuljuk azokból, hogy a vallásban mi a fődolog. Itt van kijelentve az a halhatatlan jó, a melyet Jézus élete és halála céljául tűzött ki. Az Isten akaratának teljesítése — kötelesség erkölcsi és vallásos feddhetetlenség — igazságosság elvben és tettben — az atyának és minden értelmes teremtményeinek igazságban és cselekedetben való szeretete, ezek foglalják el a méltóság legfőbb helyét égen és földön egyaránt. A mennyire ezekben előre haladunk, annyira közeledünk a menyország felé. Vajha ez az igazság teljes dicsőségben tűnnék ki abból a homályból, a melybe a theologia téves rendszerei beburkolták; vajha átörne a mysteriumok fellegein, melyek oly sokáig elzárva tartották, s a napéhoz hasonló fényességben sütné lelkeinkre. Az Isten akaratát soha addig nem teljesítjük egész erőnkkel, a míg meg nem tanuljuk, hogy sem az időben, sem az örökévalóságban nincs semmi, a mi a tökéletes élettel összehasonlítható lenne.

I. Az Isten akarata alatt rendesen az ő parancsait értjük. Jézus, az alapigében különösen azokat a szabályokat értette, a melyeket a hegyen előadott, minthogy amaz emlékezetes beszéd szelleme e szavakban összpontosul. Ama nagy igazság, a melyre ez a tétel és az egész új-szövetség vezet, nagyon kevés szóban kifejezhető. Én azt állítom, s be is bizonyítom, hogy a keresztény vallás tárgya, ama nagy áldás, a melynek közlésére Jézus jött: a jellem fönsége — a vallásos, társadalmi és önkormányzó erény, a mely c rendeletekben elő van adva, s a mely Jézus minden tanítását áthatja.

Én azt állítom, hogy a legfőbb jó, a melyre ő czéloz, az, a melyet bensőnkben hajt végre. Az ő befolyása az emberi jellemre a legszentebb befolyás. Én ez igazságra nagy súlyt fektetek, mert bárha egyszerűnek látszik is, az emberek még sem értik eléggé. A közönséges dogma azt tartja, hogy Krisztus azért jött, hogy más javakat adjon, és különösen, hogy a megsértett istenséget kibékitse bűnös gyermekeivel, hogy megvédje az embereket az isteni haragtól és a külső büntetéstől. Ellenkezőleg, én azt hiszem, hogy az ő nagy célja az, hogy az emberek elméjét, szellemét és jellemét megváltoztassa, és hogy e változás dicsőségében áll hivatásának dicsősége. Erény, igazság, tisztaság, Isten és ember iránti szeretet; szóval, jóság az a nagy jó, a mely ránk Jézus Krisztustól háromlik. Ez az ő megváltása. Ez igazságot óhajtom az alábbiakban kideríteni.

1) Hogy Jézus nagy célja az embereknek a bűnből erényre térítése volt, azt a szentírás számtalan helyéből megtanulhatom. Ezt mindenütt felehet találni, hol egyenes bizonyításban, hol pedig vönatkozásban. Ezzel találkozom a törvényben, az ígéletben és a példázatban. „Az ő nevét Jézusnak fogjátok nevezni“, így szól az angyal, „mert ő meg fogja menteni a népet bűneitől, vagyis a vétektől és erkölcsi rosztól.“ „Én azért jöttem — így szól Jézus — hogy az embereket megtérésre birjam.“ „Isten azért küldé őt, hogy minket megáldjon, — mondja Péter — elfordítván tőlünk az egyenetlenséget.“ „Ő magát érettünk adta, — így szól Pál — hogy minket megváltana minden hamisságtól és tisztitana magának kiváltképen való népet, jó cselekedetekre igyekezőt.“ „Meghalt érettünk, hogy mi is meghalván a bűnnek, az igazságnak éljünk.“ De szükségtelen az idézeteket szaporítani. Mi világosabb az egész új-szövetségből mint az, hogy vallásunk nagy célja önmagunk javítása, az igazságosság, a jó tettek gyakorlása, és hogy ezeket megtéve, a keresztény vallás a maga célját elérte?

2) A szentírásról átmegyek arra a kijelelítésre, a mely mindig megegyez az irással, a józan észre; és azt állítom, hogy az Isten és világegyetem természetéből kifolyólag, a Jézus Krisztus nagyobb jót velünk nem közölhet, mint ez az erény, ez az igazságosság, a melyről szólottam. Azért állítom ezt, mert ez a legfőbb jó, minővel csak Jézus maga is birhat. A Jézus Krisztusról sokféle vita és versengés foly. De kérdem: mi volt az ő fő ismertető jele? Nem szenttelen erénye-é? Sorozd Jézust oda, a hová csak akarod, végül

is nem jellemének kitünősége, önzetlensége, nagy és jóra való törekvése, mennyei szelidsége, szentelen tisztasága-e azok, a miket te legjobb tulajdonságainak tartasz? Fegyverezd fel bár világfeletti hatalommal, de a szeretetet vedd el tőle, s nem homályosítod-e el dicsőségét? Tulajdoníts neki végtelen bölcseséget, de akaratának jogosultságát tagadd meg, s nemde a minden tudást nem változtatod-e átokká mind rá, mind másokra nézve? Kérdem, van-e Jézusnak valamije oly drága, oly dicső, mint az erény, a mire tanítványait tanítja? Mi az, a mi Jézus Krisztust oly kedvessé teszi az atya előtt? A következő tételből megtanulhatod. Jézus így szólott tanítványaihoz: „ha az én parancsolataimat megtartjátok, az én szeretetemben maradtok meg, miképen én is az én atyámnak parancsolatait megtartva, az ő szeretetében maradtam.“ Kérlek, fontoljátok meg e szavakat. Jézus azt a különös szeretetet, melylyel őt Isten ihlette, messiási hivatalát s mindazt a hatalmat, a melylyel fel volt ruházva, engedelmességének, erkölcsi és vallásos bensőségének, s Isten iránti csüggedetlen szeretetének tulajdonította. Honnan lehetett ő ily különös közösségben Istennel? Maga mondja: „az Isten nem hagyott el engemet, mert én mindig olyan dolgokat cselekszem, a melyek kedvesek előtte.“ Ez volt közte és az atya közti egyesség köteléke. Ő akarata, okossága és élete ezen igazságosságának tulajdonithatta nemcsak földi küldetését, hanem mennyei koronáját is. Pál arról tesz bizonyosságot, hogy Jézus halálig való engedelmességeért teljes hatalmat és méltóságot nyert jutalmul mind e földi, mind a jövő életben. Így Jézus sem az égben sem a földön nem adhat semmi oly becsest, mint a jószágot. Közösnyelven azt szoktuk mondani, hogy „Krisztus a királyi székből ül. De milyen értéktelen lenne ez a trón, habár a legdrágább égi kincsekből állana is, összehasonlítva azon isteni szeretettel, a mely benne lakozik és lelkét elfoglalja? Az ő valódi trónja az a hatalom, a melyet megpróbált és győzedelmes erénye ad neki a tisztaság ama honában. Beszélnek az ő „fényességéről“ és „alakja tündökléséről“, de ezek csak szellemének kisugárzásai. A csupán külső fény elhomályosul, ha értelmi és erkölcsi tökéletességéhez hasonlítjuk. A keresztények között Krisztus rangját illetőleg folyt vitatkozások elfordították figyelmöket az új-testamentumban tanított egyszerű igazságtól, t. i. hogy az ő változhatlan igazságossága, állandó engedelmessége, isteni szeretete, tökéletes megegyezése atyja akaratával voltak és lesznek mindig az ő legfőbb dicsősége és legna-

gyobb öröme; s következőleg, hogy ő ennél áldásosabbat nekünk sem adhat. Midőn Jézus minket vallása által atyja akarata teljesítésére bir, egyszersmint saját boldogságának és saját menyországának állapotába is bevezet — megtétetve velünk azt, a minek megtevésében áll az ő boldogsága — bevisz saját országába és megsztja velünk saját trónját. Igen, mert országa csak más elnevezése az igazságosságnak, trónja pedig az a magaslat, a melyre az erény szüntelenül tör.

3) E felfogást ismételten is hangsulyoznom kell, mert nekem ugy tetszik, hogy nincs közönségesebb tévedés az összes keresztény felekezetek között, mint az, hogy Jézustól valamely nagyobb jót várnak az erény és szentség, az Isten és emberek iránti igaz szeretetnél. Pedig ez magában foglal minden jót. Ez ugyanaz a lélekre, a mi az egészség a testre nézve, ez tesz minden egyebet élvezhetővé, összhangzásba hoz Istennel és a világgal, megadja benső békességünket. Tulajdonképen minden boldogság forrása a lélekben van. Igaz ugyan, hogy minden boldogság az Isten adománya, de ő ezt saját szellemi fejlődésünk által adja meg, mint a növekedő tisztaság jutalmát és gyümölcsét. Egyetlen boldogság sem fog hosszasan virítani számunkra, a melynek csirái nincsenek saját megtisztult lelkünkben, a mely nem a bölcsesség és szeretet belső gyökeréből nő ki. A jövő boldogság nem valamely szenvedőleges jó, mely külső forrásökből ered, nem valamely oly gyönyör, melyet ugy belehelhetünk mint az illatárdús levegőt, a nélkül, hogy még gondolkoznánk is felette, vagy gondoskodnánk is róla. A boldogság vize nem olyan, hogy az ránk folyón még akkor is, ha tunya tétlenségben maradunk. Az égi boldogság tevékenységben áll. Az hatalom. Tiszta és világos gondolat, az igazság és jogosság szeretete. Erőt adó barátság és munkás szeretet. Feláldozása minden erőnknek Istenért — a szépnek Isten minden műveiben feltalálása — hála és tisztelet-áldozat jóságának mindig megújuló és sokszorozódó bizonyítékaiért. Rokonszenvünk és jóindulatunk kifolyása s felebarátaink iránti szeretetünk gyakorlása. Mennyei boldogság alatt értem azt, midőn a lélek a kegyesség és erény cselekedetei által a gondolat ama nagy, magasztos és teremő hatalmára emelkedik, a mely mellett e földön még a legkitünőbb genius törekvései is elhomályosulnak; értem azt a tiszta szeretetet, a melynek a történelemben ismert legönfeláldozóbb hős tettek is csak halvány előképei. Az égi boldogság azon erkölcsi és vallási elv, a mely min-

den tehetségünket, indulatunkat és akaratunkat áthatja és tökélesíti, következésképp, nagyobb, mint a jószág emez elve nem adhat nekünk Jézus Krisztus soha, örök időkre. Az ő legfőbb tiszte abban áll, hogy ez úton minket mennyei atyánk akaratának teljesítésére vezéreljen. S midőn így lelkünket a legfőbb lélekre irányozza, a menny boldogságát adja nekünk, a melyet semmi más úton megtalálnunk nem is lehet.

Ez észrevételekből láthatjátok, hogy én az igazságos cselekedetet, az Isten akaratának teljesítését tartom a kereszténység első és utolsó céljának. Én a Jézus ama parancsolatait, a melyeket a hegyen adott ki, s melyekről életében oly dicső bizonyosságot tett, úgy tekintem, mint vallásának leglényegesebb részét, s mint a melynek minden egyéb alá van rendelve. Teljesítsd be ezeket, és az ő vallása benned célhoz jutott. Tekintsd ezeket élted szabályai gyanánt, s házadat sziklára építéd. Legyenek azok tetteid irányadói s elnyerted a menyországot — épen most lépsz bele. A Krisztusnak tehát főleg ama parancsai érdekelnek minket, a melyek az Isten akaratát, vagyis a tökéletes erényt hirdetik. A Krisztus minden tanítételének, ígéretének és más tanításának nagy célja, hogy biztosítsák eme parancsai iránt való engedelmisséget. Ha amazokat többre becsüljük a parancsoknál, a cél alárendeljük az eszközöknek.

II. 1) E nézetek ellen azt lehetne felhozni, hogy míg én a fontosságot egészen az engedelmisségre és a tökéletes erényre helyezem, addig az új-testamentum legnagyobb súlyt az erényre fektet. „Hogy idvezüljünk, hinnünk kell,” — mondják. „Erény, tisztaság, szentség még nem elégséges. Krisztusban való hit a legbecsesebb kincs.” Erre én azt felelhetem, hogy Pál ellenkező dogmát tanított ama nevezetes tételben, melyben a hitet, reményt és szeretetet összehasonlítva, azt mondja, hogy „ezek között legnagyobb a szeretet.” Én azonban mellőzöm e feleletet. Én elismerem a hit fontosságát. De mégis ragaszkodom az erényes engedelmisség felsőbbségéhez. Mert ugyan mi a hit, és mi annak a haszna? A Krisztusban való hit annyit tesz, hogy fogadjuk el és ápoljuk azokat a nagy igazságokat, melyekből a tiszta élet foly, melyek által a lélek megerősödik, hogy a rossznak ellenálljon, a kül- és belkellemetlenségeket legyőzze s tökéletességre törjön. A hit értéke a jellem feletti hatalmában, a szent szándék erejében, az emberszeretet növelésében, a léleknek Istennel való egyesítésében áll, a melyekre minket lelkesíteni alkalmas. Más szóval: a hit csak eszköz, az engedelmisség pedig maga a cél. Mit tesz Krisztusban hinni? Azt, hogy higgyük, miszerint ő és vallása Istentől jött, s e meggyőződést tény-

leg is hajtsuk végre. Hogy ismerjük el, miszerint parancsaiban isteni főnség és tekintély van, és azokat fogadjuk el életszabályul. Hogy jellemében isteni tisztaságot lássunk, s azt készséggel vegyük példányképül. Hogy legyünk meggyőződve, miszerint az ő vezetése alatt tökéletességre jutunk, s e megbecsülhetetlen jóért feledjünk el minden más vezetőt. Hogy higyjünk a szentségnek mindazon alakjaiban, a melyekről ő ígéretet tett, s e meggyőződésben miveljük azokat. Hogy higyjük, miszerint a tiszta-szivűek meglátják Istent s e meggyőződésben tisztítsuk meg gondolatainkat, képzeleteinket és vágyainkat. Hogy higyjük, miszerint az irgalmasok irgalmasságot nyernek, és a kik megbocsátnak, azoknak megbocsáttatik; s e meggyőződés által ápoljuk a tiszta és kegyes erényt. Hogy higyjük, miszerint a ki kér, annak adatik: s e meggyőződésben keressük buzgón az Isten szent lelkét. Egyszóval: a hit meggyőződés arról, ha hogy mi Jézus szavait teljesítjük, hasonlók leszünk ahoz az emberhez, a ki házat kősziklán építette — és e meggyőződésben engedelmeskedjünk. Előttem semmi sem világosabb, mint a hit igaz haszna. A hit teljesen gyakorlati hasznáért ajánltatik, egyszerűen azért, hogy segílyt és erőt adjon nekünk a vétéknek ellenállani s bátorságot öntsön belénk ama jellem-tökéletesség után törekedni, mely a Jézus parancsaiból és példájából tündöklök elénk.

2) Továbbá, az emberek közönségesen azt hiszik, hogy a Krisztus iránti szeretetnek valamely különös hatása van, hogy ez által könnyebben lehet biztosítani az üdvöt, mint az ő törvényei iránt való általános engedelmesség által. Távol legyen tőlem, hogy én a Krisztus iránti szeretetet a legkevésbé is lehüteni akarnám. Érzem, hogy ő még nem nyerte ki az emberektől azt a szeretetet, a melyet megérdemel. Erősen örvidenek, ha iránta tartozó mély tiszteletünk és örömteljes hálánk igényeit valamely új erővel tüntethetném fel. De Krisztusnak ezt a becsülését nem szabad félreérteni. Különösen pedig gondolatainkban soha se válaszszuk el azt az ő parancsai iránti engedelmességről, s ezen becsülésünkben ne emelkedjünk felül az általános jogosságon. A Krisztus szeretete csak más elnevezése az erény szeretetének. Az nem valamely theologiai felbuzdulás, nem valamely titkos hatású láz, mint némelyek gondolják, a mely elkülönözhető lenne az erkölcsi épségtől, az ember-szeretettől, Isten és felebarátunk iránt tartozó kötelességeinktől. Nagyon tévednénk, ha azt hinnök, hogy üdvességünket előmozditja a Krisztus iránt alkalom szerint érzett hæv, mely a szivben helyet foglalhat a nélkül, hōgy a mi közönséges érzelmeinket, min-

dennapi életünket áthassa. A Kiszttus jelleme a tökéletes erény. Következőleg a Krisztushoz való ragaszkodás, a mint előbb is mondtam, csak más elnevezés az erényhez való ragaszkodás helyett.

A Jézus iránti szeretet nagyszerűsége abban áll, hogy az az erkölcsi fönség legtisztább, legkedvesebb és legmagasztosabb nyilvánulásának a szeretete, s a legbiztosabb vezetőnk annak elérésére. Jézust szeretni annyi, mint szeretni azt, a kiben az emberi erény a maga tökéletességében nyilvánult, s a ki azért jött, hogy közölje velünk azt, a mi saját lelkében legtökéletesebb volt. Az az önzetlenség, önfeláldozás és határtalan jóság szeretete. Amaz akarat szeretete, a mely egészen megtisztult az önzéstől, és egészen az Isten akaratjának és szerető szándékainak van szentelve. A nyugodtság, állhatatosság, bátorság és nagylelkűség szeretete. Ama szellem szeretete, a mely felül emelkedett a világon, annak hiábavalóságain, kétszinkedésén, véleményén, előítéletén és legfélelmesebb fájdalmain. Szeretete annak, a ki magát érettünk adta, hogy megszabadítana minket minden vétektől és mocsoktalanul adjon át Istennek. Ki nem látja át tehát, hogy a Krisztus szeretete egy és ugyanaz a jó és nagyért való önfeláldozással, a tökéletességre törekvéssel, az Isten akaratának egész odaadással való teljesítésével.

3) Tudom, hogy a keresztény vallás parancsainak általam jelzett fontossága homlokegyenest ellenkezik ama közönséges előítélettel, hogy az evangelium megkülönböztető fönsége annak sajátos tan-tételeiben áll. Nekem a kereszténység tantételeit távulról sem czélom kicsinyíteni. De azt állítom, hogy mindezek ama parancsolatokon alapulnak, s mindeniknek az a czélja, hogy a keresztény erény legfőbb értékét tanítsa. Egészen ebben áll azoknak jelentősége. Hadd mutassak meg néhányat közülök részletesebben.

A keresztények közül némelyek azt állítják, hogy a halhatatlanság tana a kereszténység nagy találmánya és az kölcsönzi ennek a főértéket. De kérdem, hogy a halhatatlanság miért van kijelentve? Egyenesen azért, hogy indokul szolgáljon az engedelmességre. A jövő élet, melyet Jézus napfényre hozott, az igazságos elégtétel állapota, melyben a kik jót tesznek, dicsőségre, tisztességre és békére emelkednek, azok pedig, a kik rosztat tesznek, szégyenre, kinra és nyomorra jutnak. A halhatatlanságban való hit annyi, mint hinni az erény örökös győzelmében és növekedésében, s e meggyőződés folytán keresni azt, mint legfőbb jót.

Mások ismét azt mondják, hogy az isteni megbocsátás tana a kereszténység nagy dicsősége. De kérdem, kinek van megígérve az isteni megbocsátás? Kivétel nélkül mindenkinek? Krisztus a kereszt-ről általános és feltétel nélküli bocsánatot hirdetett-e? Ki nem tudja, hogy az új-testamentumban a megtérés mindig össze van csatolva a bűnök megbocsátásával, és hogy az utóbbi mindig az első indokául használtatik? Ki nyer bocsánatot az evangélium szerint? A tékozló! Igen! De nem addig, a mig vagyónát dobzodó életre pazarolja, hanem csak a mikor megtört szívvvel, a lelkiismerettől üldözve atyja házához visszatér. A mi atyánk bocsánata Jézus által olyanoknak volt megígérve, a kik a bűnt elhagyják és engedelmeskednek akarátának; k ö v e t k e z ő l e g, e n g e l m e s s é g a c z é l, a m i é r t a z i s t e n i m e g b o c s á t á s p r é d i k á l t a t i k.

Némely keresztény ismét azt mondhatja, hogy az üdvözülés tana a kereszténység nagy tana, mely sokkal lényegesebb annak minden parancsainál és sokkal többet ér minden erényre ösztönző ingereinél? Az üdv egy magasztos tan. De mit jelent? Az irások szerint, az üdv megmenekülés az erkölcsi rosztól, hibától és vétektől, a lélek betegségétől s visszatérés a benső igazságra, kegyességre és erényre. Következőleg üdv és keresztényi engedelmes-ség egy és ugyanazon dolog. Az üdv nem is lehet egyéb. Nézetem szerint a betegre nézve csak egy üdv lehetséges, és ez egészsége visszaadása. Így a rossz emberre nézve is csak egy az üdv, t. i. hogy tegyük őt igazán, valóban és öntudatosan jóvá, hogy tépjük szét rossz szokásainak lánczait, s emeljük az igazi vallásos élet méltóságára és békéjére. Egy értelmes és erkölcsös ember annyiban tekint-hető megváltottnak és megáldottnak, a mennyiben szabadon és teljesen választja azt, a mi jó, nagy és isteni, s a mennyiben tettei szabályozójául az Isten akarátját fogadja el. Ennélfogva ismétlem, hogy üdv és erény csak különböző oldalai ugyan-azon legfőbb jónak. De most már egy lépéssel tovább me-nyek, s a vitás kérdés valódi erődjéhez jutok.

4) Vannak olyan keresztények, a kik azt mondják, hogy az evangéliumnak van egy főelve, mely annak valódi lényegét teszi, de a melyet én még nem is érintettem; a mely pedig sokkal fontosabb az emberi nemre nézve, mint a Krisztus minden parancsai együtt-vévé. És ez Krisztusnak a keresztben elfolyt vére által való megvál-tás. Ez az elégtétel, mondják némelyek, az evangélium fő megkü-lönböztető pontja, s a kereszténység minden más része ezzel szem-ben csak alárendelt helyet foglal el. „A kereszt! igen, a kereszt

vallásunk központja — mondják ők — a mely körül a parancsok és ígéretek forognak, s a melytől mindannyian fényt és életet kölcsönöznek.“ A „keresztben való bizalom“-nak sokkal közvetlenebb és lényegesebb befolyása van üdvünkre, mintha életünkben a hegyi beszéd minden parancsait bármily tökéletesen végrehajtjuk is.

Erre azt felelem, hogy én a keresztet és a Krisztus vérét becsülöm annyira, mint bármely más keresztény becsülheti. Egész életemben örömmel nézném a keresztet, és szellemi értelemben mindig óhajtanék ama vérből inni. Én oly igazán remélem, mint keresztény ember valaha remélte vagy remélhette, hogy a Krisztus keresztje által fogok megváltani. De mit értek én e kifejezés alatt? Azt-e hogy engemet az a fa fog megváltani, a melyre Krisztus felfeszítettetett? Azt értem-e hogy engemet az az anyagi vér fog megváltani, a mely sebeiből kifolyt? Avagy tán testi szenvedéseitől várom ezt a jótéteményt? Nem! Én a Krisztus keresztje és vére alatt semmi külsőt, semmi anyagit nem értek. Én a Jézus szellemét, jellemét és szeretetét értem, melyeket halála nyilvánvalókká tett, s melyek kitűnően alkalmasok arra, hogy engemet hozzá fűzzenek s erényei részesévé tegyenek. Értem vallását, a mely vére által pecsételtetett meg, s melynek szelleme legdicsőségesebben tündöklött elő keresztjéről. Értem azokat a nagy elveket, a melyekért ő meghalt, s melyeknek egyedüli céljuk az, hogy az emberi természetet megtisztítsák.

E nézetek szerint a Krisztus keresztje és vére a keresztény erény eszközei. Hogy lehet azokat magán az erényen fejlődni emelni? Engemet egészen megdöbbent és elrémit az a durva érzékies felfogás, a melyen gyakran a „Krisztus véréről“ beszélnek, mintha tán az ő külső sebei és testi szenvedései valamivel járulhatnának üdvünkhöz, mintha bármi egyéb megmenthetne, mint az ő szelleme és igazsága. Ugyanazon szavakat, a melyeket így Krisztusra alkalmazunk, máskor is használjuk, és pedig észszerűen. Hogy lehet az, hogy a vallásban oly önkényesen eltérünk a köz és helyes értelmezéstől? Például, gyakran mondjuk, hogy szabadságunk elkoboztatott és hazánk szabaddá lett „a honfiak vére által.“ S mit értünk ez alatt? azt-e hogy az anyagi vér, a mely testükből kifolyt, vagy sebeik, vagy pedig szenvedésük mentette meg a hazát? Nem! Mi azt értjük, hogy hazánk szabadságát oly embereknek kell köszönnünk, a kik inkább szerették a hazát, mint életöket, s a kik örömmel ontották vérüket annak védelmében. Vérök alatt mi hazafiságukat, szabadsághoz való ragaszkodásukat értjük, a melyet haláluk-

kal pecsételtek meg. Értjük nagylelkü hősiességöket, melynek a halál volt koronája. Értjük azokat az elveket, a melyekért meghaltak, azt a szellemet, melyet önfeláldozásuk kitüntetett, s a melyet az az önfeláldozás szétszort és megerősített a közönségben. Szintugy a Krisztus vére alatt értem az ő szellemét, az ő teljes odaadását az emberi erény és az Isten akaratá ügye iránt. Az ő keresztje alatt értem égi szeretetét; értem a kegyesség és igazság nagy elveit, melyekről bizonyosságot téve halt meg. A Krisztus vére által megváltatni annyi, mint az ő jósága által váltatni meg. Más szavakkal annyi, mint hogy Jézus Krisztus elvei, vallása, jelleme és mindent legyőző szeretete által tisztuljunk meg minden bűntől és öltözzük fel az erényt. E nézetek szerint az erkölcsi tisztaság, keresztény erény, szellemi tökéletesség a legfőbb jó, a mi a Krisztus keresztje és véréről ránk háromolhatik. Oh! vajha szavaink elég erősek lennének arra, hogy ez egyszerű s mégis legmagasztosabb igazságot a kereszténység legszélső határáig elterjeszthetnék. Ez igazság sajnosan és veszedelmesen el van homályosítva. Közönséges felfogás szerint a Krisztus halála, a helyett hogy a hősi erény nagy ösztönzője volna, elégtétellel változtatott; és sokan azt hiszik, hogy ők sokkal inkább boldogulnak a Krisztus haldokló kinjai, mint önfeláldozó életében való részvét által. Kétlem, hogy egyetlen tévedés is inkább megfoszthatta volna a kereszténységet nemesítő és tisztító hatalmától, mint a kiengesztelés eme hamis nézetei. Ha azt gondoljuk, hogy a kereszt az által áld meg minket, hogy valamely csodás hatalomnál fogva Istent velünk szemben kiengeszteli, és nem ugy hogy jellemünket megváltónk szelleméhez és képéhez hasonlónak teszi, akkor veszedelmünké lesz s romlásunkat eszközölheti. Egy dologról bizonyos vagyok, s ezt teljes meggyőződéssel mondom is ki: Krisztus keresztjétől nagyobb jót én nem nyerhetek, mint az önfeláldozást, az Isten iránti szeretetet, és a határtalan emberszeretetet, melyeket a kereszt oly dicséltélesen nyilvánvalónak tett. S azok, a kik Krisztus halálából nem ezt, hanem valamely képzelt homályos és csodás jót várnak, a kereszténység fő czélját illetőleg nagyon tévednek. Nem lenézésből vagy szeretet hiányában beszélek ily keményen, hanem azért, mert a mélyen érzett nagy igazság halk és szelid tolmácsolással nem érvényesülhet, mivel kevésbé hangsúlyozott beszéd nem volna megfelelő öntudatom, okosságom és szívem legerősebb meggyőződéseinek.

III. Barátim, e beszédemben előadtam ama nagy jót, a melynek a terjesztésére a Jézus Krisztus jött — a legdrágább ajándékot,

melyet nekünk adhat. Én semmit sem ismerek, a mi egyenlő értékű volna az erkölcsi méltósággal, a felvilágosult, erőteljes, önzetlen és megszentelt lélekkel; amaz Isten iránti szeretettel, a mely minket hozzá hasonlókká tesz. Nem ismerek semmit, a mi ránk nézve oly fontos volna, mint saját lelkünk tökéletesítése. Tökéletes jóság a legfőbb jó, mondhatnám azt is, hogy az egyedüli jó. Gyakran halljuk, hogy az erény jutalmait úgy emlegetik, mintha azok el volnának választva az erénytől, és az erény csak eszköz volna. De én meg vagyok győződve, hogy az erény sokkal többet ér, mint minden külső jutalom; annak legfőbb elégtétele önmagában, növekedő erejében, saját belső nyugalmaiban, az Isten és lelkünk között alakuló összhangzatban, abban a rokonszenyben és barátságban találhatik, a mely azonosít minket a világegyetemmel. Hasonlóképen a vétek büntetéséről úgy beszélnek, mint legnagyobb rosszról, melytől félnünk kell. De én meg vagyok győződve, hogy a vétek magában sokkal rettentőbb, mint annak minden következményei, sokkal félelmesebb, mint bármely pokol, s fő nyomorultsága benne van saját gyűlöletes természetében. Következésképpen az ember megváltatása egyedül abban áll, ha lelkét az erkölcsi rosztól és mindenféle folttól és rutságtól megtisztítva, tisztaságra, emberszeretetre, kegyességre és Isten gyermekéhez illő tökéletességre igyekszik, a mint ez az ő szerelmes fiában, a Krisztusban kijelentetett.

A földi élet nagy feladata az, hogy teljesítsük mennyei atyánk akaratát, hogy alakítsuk magunkat a jóság legtisztább eszménye szerint, a melyet nekünk mintául a természet, az öntudat és a kijelentés nyújt. Az evangeliumnak ez a gyakorlati haszna az egyedüli üdvözítő hit a Jézus Krisztusban. Mert mi csak is annyira ismerjük őt, és csak annyira hiszünk benne, a mennyire felismerjük, szeretjük és utánozzuk életének és jellemének ezt a tökéletességet. Az egyetemes igazságnak, Isten és felebarátaink határtalan szeretetének, a tökéletes életnek minden más jók feletti becsülése az egyedüli igazi bölcsesség, az egyedüli valódi imádás. A jövő életről semmit sem tudunk, ha nem halljuk onnan felénk hangzani a megáldó szózatot, a mely int és egyszersmint befogad ama tisztaságba, igazságba, szeretetbe, szentségbe, békébe és örömbe, a melyek az ég áldásai.